

December (openings)nieuws

Beste leensters en andere belangstellenden,

Kennisinstituut Atria voor emancipatie en vrouwengeschiedenis gaat in december starten met een jaarlijkse Rosa Manus-lezing. Ze wil daarmee wetenschappelijke ontwikkelingen die relevant zijn voor het terrein van de vrouwen- en gendergeschiedenis vanuit een internationaal perspectief kritisch belichten. *Rosa Manus* (1881-1942) speelde een cruciale rol in de vrouwenkiesrecht-beweging en de vredesbeweging, zowel nationaal als internationaal. Met de lezingen wil Atria de herinnering aan Rosa Manus en de historische betekenis van haar werk levend houden.

Op 14 december houdt Francisca de Haan, hoogleraar in Boedapest, de eerste lezing met de titel ***Rosa Manus: Restoring to History a "Dutch Woman Leader" who Fell Victim to the Nazi's***. Deze lezing wordt in samenwerking met het Joods Historisch Museum georganiseerd. Het is een eerbetoon aan een vrouw die van historische betekenis is geweest voor de ontwikkeling van de positie van vrouwen, zowel als politiek volwaardige burgers als in de geschiedwetenschap.

Meer info: <https://www.atria.nl/nl/agenda/rosa-manus-lezing>

De Britse schrijfster **A.S. Byatt** (Antonia Susan) is deze dagen in Nederland. Allereerst omdat zij op 8 december de Erasmusprijs krijgt uitgereikt. Ze ontvangt de prijs voor haar bijdrage aan het genre *Life Writing*, het actuele thema van dit jaar. De inmiddels 80-jarige 'Dame' Byatt wordt door de jury een geboren

verhalenvertelster genoemd, met een scherp oog voor maatschappelijke verhoudingen.

Ze schreef een omvangrijk oeuvre van tientallen (historische) romans, biografieën, korte verhalen en kritische essays over thema's als invloed van kunst op het leven, magie en werkelijkheid, en het conflict tussen ambitie en gezin. Veel van haar romans gaan over het schrijven van een biografie of over het doen van onderzoek — een eigen manier om 'Life writing' vorm te geven. Ze schrijft met veel plezier, verbeeldingskracht en een grote eruditie, en neemt lezers mee in de geschiedenis van het Europese denken. Haar bekendste werken zijn *Obsessie (Possession)*, *De biografie*, *Het boek der kinderen* en de verhalenbundel *Sugar and other stories*

Rond de uitreiking van de Erasmusprijs is een gevarieerd activiteitenprogramma georganiseerd. Een aantal activiteiten zijn al geweest. Op 4 december interviewt Jeroen van Kan haar nog voor VPRO boeken en er komt uitgebreid aandacht voor haar in de Groene Amsterdammer.

Deze maand zijn twee vertalingen van haar werk verschenen: *Pauw en wijnrank*, een nieuw literair non-fictie boek over twee charismatische kunstenaars, dat in Engeland is uitgekomen rond haar 80e verjaardag; en een al oudere bundel *Klein zwart verhalenboek* met vijf verhalen die ze in 2003 heeft geschreven. Een recensie hierover is te vinden op onze

website: <http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/11/klein-zwart-verhalenboek-door-a-s-byatt/>

Heel veel onlangs uitgebrachte titels

(Het is deze maand kadootjestijd..... soms roept het de vraag op of zoveel publicaties de kwaliteit van wat geschreven wordt ten goede komt.)

- In twee delen publiceert uitgeverij Van Oorschot het oorlogsdagboek van de Nederlandse dichteres *Hanny Michaelis* (1922-2007). Deze maand is het eerste deel uitgekomen, ***Lenteloos voorjaar*** over de jaren 1940-1942. In 2017 verschijnt het tweede deel *Stilstaand water* over de jaren 1942-1945. In haar nalatenschap werd na haar dood een groot aantal geschriften aangetroffen waarin ze dagboek aantekeningen had bijgehouden. Qua leeftijd zat ze tussen Anne Frank en Etty Hillesum in. Ze brengt middelbare schooltijd door met de dreiging van een (aanstaande) oorlog. Een korte biografie van haar leven: http://resources.huuygens.knaw.nl/vrouwenlexicon/lemmata/data/Hanny_Michaelis

- *Eva Meijer* ontdekte bij toeval de vergeten vogelboeken (internationale bestsellers!) van violiste Len Howard, een vrouw die in 1938 in een klein huisje op het platteland

verkiest. Daar leeft ze midden tussen de vogels met wie ze een bijzondere band opbouwt, en uitgebreid observeert en bestudeert. Eva Meijer heeft delen van de verhalen van Len Howard verweven met eigen fictie in ***Het vogelhuis***. Lenneke (van Savannah Bay) zei erover: *Een boek om de tijd voor te nemen*. In de sfeervolle verstilling komen vragen boven als: wat dreef Len Howard tot het radicale omgooien van haar leven, een leven buiten de gebaande paden? Wat zeggen de levensverhalen van koolmezen ons over de mensenwereld?

-In ***Afscheidstournee*** vertelt schrijfster en musicologe *Vrouwkje Tuinman* over leven, dood en nalatenschap van de geroemde en verguisde violvirtuoos Nicolò Paganini, die een hoogromantisch avontuurlijk leven leidde. Zijn onechte zoon en tegenpool Achille, die door zijn alleenstaande vader is opgevoed, staat voor het probleem waar de lijkst van zijn vader te laten na diens dood, omdat hij geen toestemming krijgt de 'duivelkunstenaar' te begraven. Was zijn vader echt zo slecht of verdient hij eerherstel? Een raak en speels portret van intense relaties tussen mensen.

- ***Tenzij de vader*** van *Karin Amatmoekrim* is een intiem portret van haar zoektocht naar een vader, en daarmee naar haar eigen identiteit. De in Paramaribo geboren schrijfster groeit op in een achterstandswijk in Nederland. Daar waar 'het schimmelde in de hoeken van de gebouwen'. In de huizen van velen leven demonen: bij Karin is dat haar drankverslaafde vader. Ze is elf als ze te horen krijgt dat de man die zij kent als 'haar vader', niet haar biologische vader is. Als ze negentien is, dient haar echte vader zich aan. Vanaf dat moment ontstaat er een voorzichtige,

zielloze correspondentie. Enkele jaren later gaat ze voor het eerst naar Suriname om haar familie en haar geboorteland te bezoeken.

- In **Kerstdagen** laat *Jeanette Winterson* haar fantasie de vrije loop, twaalf betoverende (kerst)verhalen voor twaalf donkere koude avonden - aangevuld met eigen herinneringen én twaalf feestelijke recepten voor een vleugje Engelse kerstsfeer. Heidense, bijbelse, magische, gothic en autobiografische verhalen die met de tijd tussen en kerst en driekoningen te maken hebben.

- In **Ons soort mensen** laat *Juli Zeh* de plattelandsidylle in een klein dorpje wreed verstoren als ze de overheid een paar kavels laat aanwijzen voor de productie van windenergie. De inwoners zijn onmiddellijk verdeeld en oude geschillen steken de kop op. Hoe lang gaat het goed in een dorp met zoveel intriges? Juli Zeh heeft elk hoofdstuk vanuit een andere inwoner geschreven en ontleedt de personages erg goed. Met subtiele humor laat ze hun ware gezichten zien.

Leuk 'detail': de succesvolle Duitse schrijfster blijkt veel geciteerd te hebben uit *Dein Erfolg* van Manfred Gortz, tevens lijfboek van een van de personages. Plagiaat? Ze blijkt dat boek ook zelf geschreven te hebben.

- Een paar maanden na het 3e deel is nu ook het 4e en laatste deel van *Elena Ferrante's* vierluik Napolitaanse romans in het Nederlands

uitgekomen, **Het verhaal van het verloren kind**, de ontknoping van een levenslange vriendschap. Elena en Lila zijn samen in dezelfde volksbuurt opgegroeid, hebben hard gevochten eraan te kunnen ontsnappen, maar hebben een heel verschillend leven geleid. Ondanks hun enorme tegenstellingen zoeken de vrouwen elkaar steeds weer op. Onbeschaamd is men bezig geweest de schrijfster haar vrijheid en de bescherming een pseudoniem te gebruiken te ontnemen. De waardering voor deze romanserie heeft er waarschijnlijk en terecht niet onder geleden.

- In **Aan het eind van de dag** van *Nelleke Noordervliet* krijgt Katharina Mercedes Donker, ex-minister en auteur van twee bestsellers over politiek en de rol van de vrouw, het verzoek mee te werken aan haar eigen biografie. Ze wil niet. Ze voert een aantal

weerspannige gesprekken met haar aspirant-biografe, maar herinneringen dringen zich steeds meer aan haar op. Wat wil ze per se niet kwijt aan de biografe? Wat is te persoonlijk? Wat is te pijnlijk? Een biografie wordt zo altijd een verwrongen zelfportret. "Een uitstekende roman", aldus de NRC, over doorleven en terugkijken.

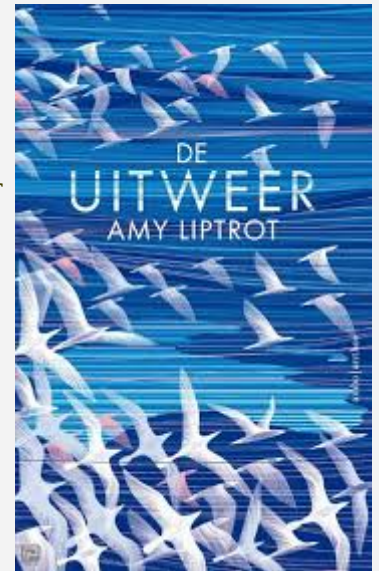
- **Zorgen voor het gezin** is deel 2 van de ambitieuze trilogie die

Kristina Sandberg schreef over huisvrouw Maj. Het is een beeld van haar bestaan in de 40-er en 50-er jaren, vanuit Maj innerlijke beleving beschreven. In beginsel is dit geen gemakkelijk onderwerp om een aantrekkelijk boek van te maken, maar de Zweedse schrijfster is er in geslaagd onverbloemd en in een stijl die aan Virginia Woolf doet denken een intieme vrouwenportret in een sterke veranderende wereld te schetsen. In Nederland wordt de trilogie in omgekeerde volgorde uitgegeven, enigszins verwarrend, maar niet onoverkomelijk omdat elk boek op zich gelezen kan worden.

- Nog een beeld uit de jaren 50 en 60: **Langste nacht** is de debuutroman van de Amerikaanse *Andria Williams* over een eenzame huisvrouw die met man en dochters prachtig en ver afgelegen in Idaho woont. Zij wil zich niet conformeren aan de rol die haar opgelegd wordt. Hij maakt carrière in het leger als operator van een kerncentrale en neemt verkeerde beslissingen. Verwachtingen, angsten en dromen worden niet

uitgesproken. Het klinkt plat getreden, maar er zijn enthousiaste recensies.

- **De uitweer** is het bijzondere en heftige debuut van *Amy Liptrot*, tevens autobiografie, omschreven als een boek vol adembenemende natuurbeschrijvingen en ontwapende memoires over verslaving en herstel, de stad en het eiland. Zodra ze kan vertrekt Amy Liptrot op haar 18e van de Orkney eilanden naar London, weg uit een suffe omgeving naar een leven van drank en andere verleidingen. Ze realiseert zich dat het zo niet goed zal gaan, keert na haar rehab terug naar de Orkneys en begint de natuur met nieuwe ogen te bekijken. "Een toekomstige klassieker"

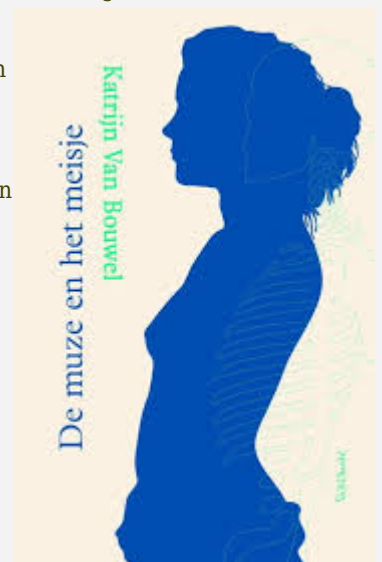

- Bij uitgeverij Karmijn (een onafhankelijke kwaliteitsuitgeverij van historische en een beetje 'vintage' literaire fictie en non-fictie) is na 25 jaar voor het eerst in het Nederlands vertaald **De engelenpoort** van de Britse schrijfster

Penelope Fitzgerald (1916-2000). Het is een van haar laatste romans (ze was al 74) en gaat over het fenomeen 'liefde op het eerste gezicht'. Een verkeersongeluk brengt twee mensen bij elkaar. Nadat ze bij elkaar in bed wakker worden verdwijnt zij spoorloos, en hij gaat smoorverliefd naar haar op zoek. Hij moet er achter komen wie zij eigenlijk is. Het verhaal speelt zich af tegen de achtergrond van universiteit van Cambridge waar de opkomende deeltjesfysica de natuurkundige faculteit verdeelt.

- **De muze en het meisje** van *Katrijn van Bouwel* wordt door uitgeverij Prometheus aangekondigd als "Een fenomenaal debuut en een zinnelijke ode aan het menselijk lichaam!" Een jong meisje staat in een

museum oog in oog met een wulps Venus. Prompt neemt ze zich voor om ook de muze van een kunstenaar te worden, zich toe te vertrouwen aan de scheppende gedachten van een ander, en aan de handen van het lot. Totdat dat lot de noodzaak doet opwerpen zich van lijdend voorwerp tot onderwerp te transformeren.

Nieuwe dichtbundels

- **Het moet nog ergens liggen** van *Joke van Leeuwen*, een bundel met grote thema's gevat in lichte woorden. Op een speelse manier laat ze je anders naar de dingen kijken. En altijd illustreert ze haar gedichten met eigen(zinnige) grafische beelden- die op de kaft spreekt boekdelen. Ouder worden dringt langzaam haar gedichten binnen.

- In *De tere bloemen van het verstand*, het debuut van *Myrte Leffring*, begint een vrouw telkens opnieuw aan een mythische tocht over een brug waarbij mensen, dieren en emoties figureren in een buitengewone en tegelijk alledaagse omgeving. Synchroon met de reis van de vrouw volgen we haar gedachten: herinneringen, dromen, beschrijvingen van voorbije jaren.

Rond de presidentkandidatuur van Hillary Clinton zijn verschillende boeken over vrouwen in de politiek verschenen. In het kort:

- *First Lady's. De charme en kracht van Amerika's moderne presidentsvrouwen.* Correspondente *Kate Andersen Brower* geeft op basis van ruim 200 interviews een grondige inkijk in het bestaan van deze vrouwen die veel rollen tegelijkertijd moeten vervullen aan de zijde van hun machtige man. Hoe ver strekt hun macht?

- *Hare excellentie. Zestig jaar vrouwelijke ministers in Nederland.* Hoogleraar vergelijkende politicologie *Monique Leyenaar* beschrijft en analyseert op basis van haar eigen interviews met vrouwelijke ministers, krantenartikelen en (auto)biografieën allerlei aspecten van het ministerschap, een kijkje achter de schermen van 33 ministers. Van Marga Klompé in 1956 tot de vijf nu in kabinet Rutte 2.

Nieuwe thrillers die misschien de moeite waard zijn

- Met goedkeuring van de erven van Agatha Christie heeft *Sophie Hannah* haar 2e detective geschreven over Poirot, *De nieuwe erfgenaam*. De gepensioneerde Belgische speurder is een van de genodigden op een landgoed in Zuid-Ierland. Niemand weet waarom ze zijn uitgenodigd, maar dat zal gauw zal blijken. Critici hebben bewondering voor de vormgeving van Poirot's comeback en vinden de verhalen over hem goed opgetekend.

- "Voor lezers die houden van thrillers waarin het bovennatuurlijke toeslaat is het debuut van de Britse schrijfster *Jess Kidd* snoepgoed", aldus de recensent in Trouw. *De laatste riten* gaat over een 26 jarige man die als kind in de steek is gelaten door zijn moeder en terugkeert naar zijn geboortedorp. Een innovatieve literaire misdaadroman in mooi proza.

- Deel 3 en 4 van de *Noordzeemoorden* van *Isa Maron* zijn uit, *Ritueel* en *Eindspel* met een vervolg over rechercheur Maud Mertens, student Forensisch Onderzoek Kyra Slager en de vermissing van Sarina, de zus van Kyra. Onze recensente Hannah was enthousiast over de eerste delen, ze zal ook de laatste twee lezen en bespreken.

Activiteiten in Utrecht en daarbuiten

- T/m 17 april is in het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden) de tentoonstelling *Koninginnen van de Nijl* te zien. Beroemde Egyptische koninginnen als Ahmose Nefertari, Hatsjepsot, Teje, Nefertiti en Nefertari hadden

grote politieke invloed, maar ze waren tegelijkertijd ook echtgenote. Een faraon kon met vele vrouwen getrouwd zijn, maar slechts één mocht de titel 'Grote koningin' dragen. De koninginnen hadden een vorstelijke én goddelijke status. Ze bekleedden belangrijke religieuze functies en er werden speciale tempels voor hen gebouwd. Soms duurde de goddelijke status zelfs na hun dood voort. De tentoonstelling vormt een kennismaking met het weelderige leven aan het Egyptische hof. Daarnaast is er een reconstructie van één van de kamers uit het graf van koningin Nefertar, met deksel van de sarcofaag en grafgiftten.

Meer info: <http://www.rmo.nl/tentoonstellingen/koninginnen-van-de-nijl>

- Rond *Koninginnen van de Nijl* organiseert de Vrije Academie een aantal lezingen en studiedagen. Diana de Wild geeft lezingen om de tentoonstelling in te leiden. Er is op verschillende locaties een studiedag met als onderwerp *Powervrouwen in Egypte*.

Meer info via: <https://vrijeacademie.nl>

- Uit een heel andere tijd: in de Nieuwe kerk in Amsterdam is een tentoonstelling bezig over Marilyn Monroe, **90 jaar Marilyn. Omzien naar een iconische vrouw**, over haar leven en nalatenschap. Misschien past de Engelse ondertitel beter, *Reflecting on a female icon*. Haar uitspraak "I don't mind living in a man's world, as long as I can be a woman" spreekt tot veel verbeeldingen. Wat zegt het over haar? Wat over ons? En wat zegt het trieste laatste deel van haar leven over haar, en over de mensen om haar heen?

Meer info: <https://www.nieuwekerk.nl/tentoonstellingen/90jaarmarilyn/>

- Op 9 december is in boekhandel Savannah Bay een **Feminist open mic night**.

Iedereen die op deze avond iets wil zingen, rappen, voordragen, voorlezen, performen of anderszins iets onder de aandacht wil brengen over feminisme en/of wat dat voor haar/hem betekent is van harte welkom is om dat op het open podium te komen doen.

Het thema deze keer is *Sisterhood*. Meer

info: http://www.savannahbay.nl/index.php?agenda_id=306&pageid=7

- Op 11 december komt hoogleraar recht en ethiek Martha Nussbaum naar Utrecht (oude

Neude-postkantoor). Ze komt vertellen over haar nieuwe boek **Woede en vergeving**. Ooit werd onze samenleving geregeld door wraak en woede. Volgens de Grieken stelde de godin Athene de rechtsorde in. Ze verjoeg de wraakgodinnen daarbij niet. De wraakgodinnen werden gepacificeerd en kregen een plekje toegewezen in het centrum van Athene. Dat is precies wat wij ook zouden moeten doen met onze eigen woede- en wraakgevoelens, stelt de Amerikaanse (top)filosofe: we moeten ze een plek geven in ons privéleven, sociale leven en politieke leven. Teruggrijpend op de stoïcijnse filosofen laat ze zien hoe blinde woede omgezet kan worden in een goed gesprek, in wetgeving en in generositeit.

Meer info en reserveren: <http://www.bibliotheekutrecht.nl/agenda/martha-nussbaum.html>

- Op 18 december organiseert Salon Saffier een middag over **Ina Boudier Bakker**. Gé Vaartjes zal vertellen over het leven en werk van de 50 jaar geleden in Utrecht overleden schrijfster en werpt daarbij ook licht op de onbekende Ina Boudier-Bakker. Zij schreef groot opgezette (familie)romans en verhalen. Haar romans *Armoede*, *De straat* en *De klopp op de deur* oogstten veel roem en werden geprezen om de warmte en het psychologisch inzicht waarmee mensen neergezet werden. Sinds kort is er sprake van een hernieuwde belangstelling voor haar werk. Tijdens de middag zal ook *Ontmoeting*, een nieuwe uitgave van een aantal van haar verhalen, gepresenteerd worden.

Meer info: <http://www.salonsaffier.nl/Programma+informatie.php?id=260&nav=2>

- Op de middag ervoor, 17 december, wordt een nieuwe uitgave gepresenteerd van Gertrude Pape's in 1944 clandestien verschenen dichtbundel. Deze heruitgave wordt aangevuld met een kleine selectie uit *A Sheaf of Simple Poems*, een reeks onuitgegeven gedichten van haar man Theo van Baaren naar aanleiding van haar sterven in 1988. Samen gaven zij in 1941-44 in Utrecht het een-exemplarige tijdschrift *De Schone Zakdoek* uit.

Hierin verscheen o.a. Van Baarens tekst van de vestzakopera *Der Mörder*. Deze opera zal

ook uitgevoerd worden.

Meer info: <http://www.salonsaffier.nl/Programma+informatie.php?id=257&nav=2>

Bibliotheek-nieuws

- Na het bezoek van Moyra Haaxma van de Utrechtse vrijwilligerscentrale zijn Jonna en ik plannen aan het maken voor extra activiteiten in de bieb en een betere zichtbaarheid van de bieb in Utrecht en daarbuiten. De vrijwillige recensenten hebben voor ons een belangrijke rol. Zij schrijven over veelal recente en interessante boeken, die wij als recensie-exemplaar van uitgevers krijgen en aan onze collectie kunnen toevoegen. We willen voor hen een schrijf-coach-middag/avond organiseren en andere mogelijkheden creëren om het lezen en bespreken op een leuke manier te ondersteunen. Een van de geluiden die we bij navraag van hen terug kregen is de wens om meer reactie te krijgen op wat ze schrijven. Dus hierbij doe ik een **oproep: laat vooral vaak horen wat je vindt van het boek en de recensie die je gelezen hebt**. Dit kan via onze website, en ook via facebook of twitter waar de recensies vermeld worden. Het is altijd leuk en ondersteunend om iets te vernemen over wat gepubliceerd is, zeker voor degene die er de tijd en energie in gestoken heeft om het te schrijven. Zo kan er misschien ook een gesprek ontstaan over het boek en/of de schrijfster.

- Vlak voordat ik de nieuwsbrief wilde gaan versturen werd ik gebeld door een correspondent van het Algemeen Dagblad/Utrechts Nieuwsblad. Hij was toevallig langs de vrouwenbibliotheek gefietst en nieuwsgierig geworden. Later deze week komt hij langs om te kijken, te 'interviewen' en een artikel te schrijven. Een leuke PR-afsluiting van dit jaar!

Nieuwe boeken in de bibliotheek

Noodweer van Marijke Schermer, *Er moet iets gebeuren* van Maartje Wortel, *Het smelt* van Lize Spit, Een nieuw testament van Hella Haasse, *De meisjes* van Emma Cline, *I love Dick* van Chris Kraus, *Klein zwart verhalenboek* van A.S. Byatt,

Nieuwe recensies van deze maand als link bijgevoegd

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/07/het-ware-verhaal-van-haar-en-mij-door-delphine-de-vigan/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/11/klein-zwart-verhalenboek-door-a-s-byatt/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/15/de-gelukkigen-door-kristine-bilkau/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/19/selma-door-carolijn-visser/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/21/je-houdt-het-niet-voor-mogelijk-door-katrine-marcas/>

<http://vrouwenbibliotheek.nl/2016/11/24/het-absurde-idee-je-nooit-meer-te-zien-door-rosa-montero/>

De leenbijdrage voor 2016 is opnieuw vastgesteld op € 25,-. Je kunt hiervoor onbeperkt boeken lenen en/of vriendin/vriend van de bibliotheek zijn. Iedereen die boeken leent en/of wil gaan lenen wordt vriendelijk verzocht dit bedrag over te maken op banknummer NL71 INGB 0009 2669 95 ten name van Stichting Es Scent o.v.v naam en '*leenbijdrage 2016*'. Eenmalig een boek lenen kan ook. De bijdrage hiervoor is € 1,- per boek.

Vanaf 1 oktober betaal je € 10,- voor de rest van het jaar.

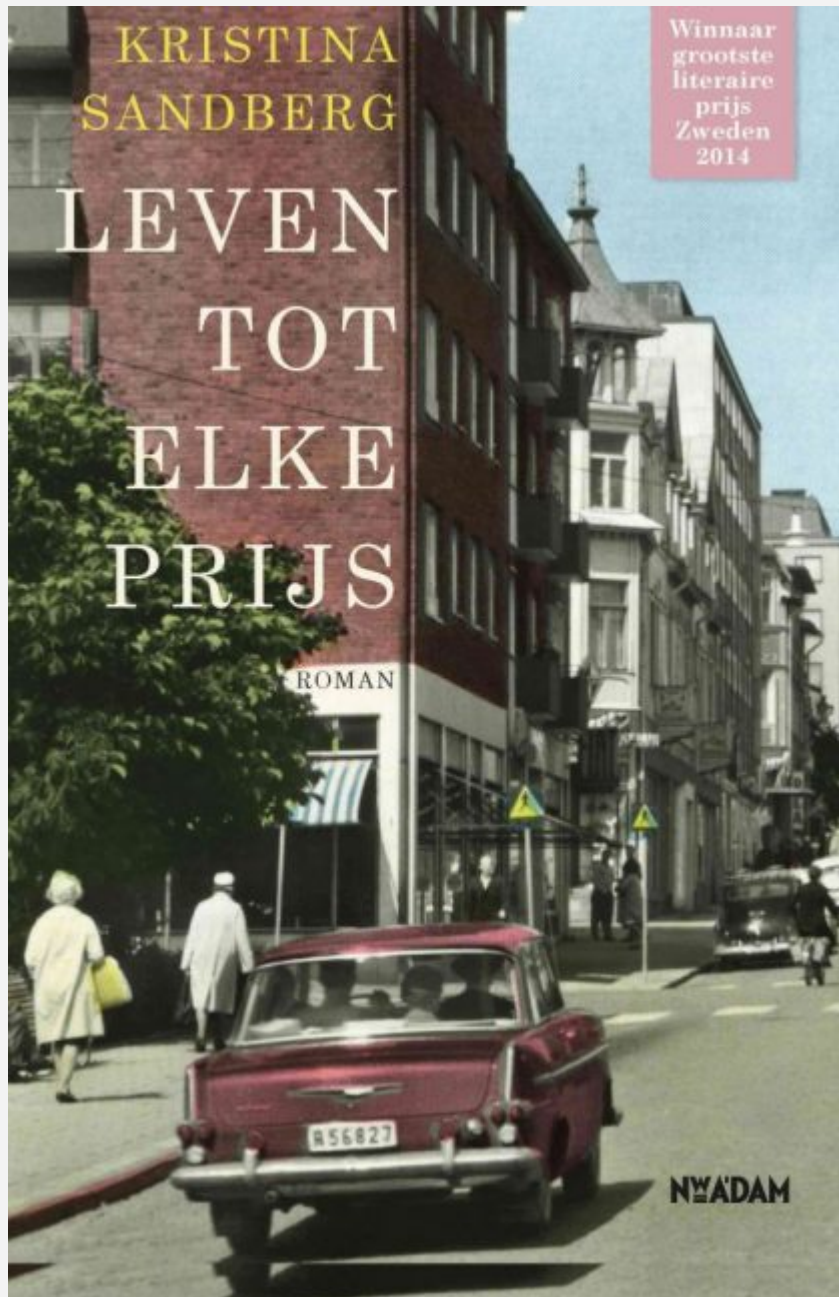
Op www.vrouwenbibliotheek.nl is meer informatie over de bibliotheek te vinden, de nieuwsbrief is ook te lezen via onze website.

Naast de aangekondigde openingstijden blijft het altijd mogelijk om op afspraak een bezoek te brengen aan de bibliotheek. U bent van harte welkom.

Marjolein Datema

Utrecht, 28 november 2016

‘Leven tot elke prijs’ door Kristina Sandberg

Leven tot elke prijs (*Liv till varje pris*) is het derde deel van de zogenaamde “Maj-trilogie” van Kristina Sandberg (1971). Deze trilogie betekende Sandbergs grote literaire doorbraak en met dit derde en afsluitende deel won ze in thuisland Zweden bovendien de prestigieuze Augustprijs (Augustpriset).

Noemenswaardig is dat tot op heden alleen *Leven tot elke prijs*, dat als het sterkste van de drie delen wordt beschouwd, in een Nederlandse vertaling is verschenen. Hoewel dus verwacht mag worden dat *Leven tot elke prijs* ook als losstaand boek gelezen kan worden, – en dat is in zekere zin ook wel zo – geven de eerdere delen het verhaal in het algemeen, en het personage Maj in het bijzonder, meer diepgang en krijgt de lezer via die delen bovendien meer begrip voor Maj en haar situatie.

De Maj-trilogie schildert het leven en de gedachtewereld van Maj Berglund, die als 20-jarige ongepland zwanger raakt van de vijftien jaar oudere fabriekszoon Tomas. Ze trouwen – niet uit liefde, maar omdat zij nu eenmaal zijn kind draagt en Tomas niet weg wil lopen voor de consequenties. Voor Maj betekent dit huwelijk een stijging op de sociale ladder: van jonge arbeiders-klassevrouw voor wie werk buiten de deur noodzaak was, tot huisvrouw in een ‘betere’ familie. Opeens moet ze zich aanpassen aan deze nieuwe rol; aan een nieuw leven als echtgenote van, als moeder, als huisvrouw – een routineus leven dat zich grotendeels binnenshuis afspeelt. Bij aanvang van *Leven tot elke prijs* beheerst Maj dit bestaan als huisvrouw inmiddels tot in de puntjes, maar begint het ogenschijnlijk zorgeloze middenklassebestaan van Tomas en Maj ook steeds

meer scheuren te vertonen.

Maj's wereld is klein. Het beperkt zich tot het huishouden en de zorg voor haar kinderen. Ze wast, bakt, kookt, poetst, boent, zit eigenlijk nooit stil. Maanden van tevoren begint ze met de voorbereidingen voor feestmaaltijden. Ze breekt haar hersenen op wat ze haar gasten zal voorschotelen, op wat ze nu weer voor maaltijd zal verzinnen. Als lezer word je meegezogen in de begrensde wereld van deze middenklasse huisvrouw, in een leven vol huishoudelijke details, geregeerd door twijfels en onzekerheden over wat anderen wel niet van haar zullen denken.

“Ja, wat zal Maj voor lekkers verzinnen? Zou Clary een moeilijke eetster zijn? [...] Misschien alleen gevogelte dan. Een voorjaarskip! Dat is feestelijk eten. Knapperig bruin, in de oven gebraden. Smaakvol vleesnat om aan te lengen tot bouillon en dan in te koken tot een dikke roomsaus. Zure komkommersalade – heeft ze het aan de gal kan ze die laten staan – gelei, gebakken krieltjes asperges en warm gerookte marene met in boter gebakken witbrood als voorgerecht? Misschien is kip te... gewoon? Iets wat iedereen in het voorjaar bij een wat chiquer diner verwacht. En veel dekschalen om warm te houden en op tafel te zetten. Morieltjes in witte saus en kalfsgehaktballetjes? Fijne petits pois uit blik. Ja, groene erwten. Volgens Titti geeft dat bijna alles extra kleur en smaak. Maar Maj! Een diner fiks je toch best. Je hebt het nu in te vingers. (p. 35)

In een stijl die aan die van Virginia Woolf – aan wie overigens ook het motto van de roman ontleend is – doet denken, maakt Sandberg de lezer tot in de kleinste details deelgenoot van Maj's leven, gevoelens en gedachten. De roman wordt gekenmerkt door gedachtestromen vol niet afgemaakte zinnen waarbij een eerste en derde persoon elkaar soms plotsklaps afwisselen en waar dialogen niet direct weergegeven worden, maar als het ware deel van Maj's gedachten worden.

Af en toe wisselt het perspectief naar Tomas, waarmee mooi wordt geïllustreerd hoe ver Tomas en Maj eigenlijk van elkaar staan, hoe anders ze over dingen denken. Ze doen allebei hun best, maar zijn ook niet in staat om met elkaar over hun problemen te communiceren. Tomas zoekt zijn toevlucht in alcohol, Maj vindt houvast in haar huishouden. Ze verhult hun problemen achter de uiterlijke schijn van een schoon, sfeervol huis, een verzorgd uiterlijk, mooi gedekte tafels en lekker eten. Constant vraagt ze zich af hoe anderen haar zien, wat ze van haar doen en laten zullen denken, en ze doet ook vooral heel erg haar best om het anderen naar de zin te maken, goed te doen in de ogen van anderen; een goede moeder, echtgenote en huisvrouw te zijn. Ze is alsmaar bezig in huis, en wanneer ze zichzelf tijdens het 'huismoederhalfuurtje' op de radio eindelijk even rust gunt, pakt ze toch haar haakwerkje er bij en knoopt ze de huishoudtips uit het programma goed in haar oren. Grote, wereldse gebeurtenissen spelen zich voornamelijk in de periferie af, fungeren meer als tijdsmarkering, maar laten bovenal ook goed zien hoe klein en beperkt Maj's wereld is.

Maj's leven staat geheel in dienst van haar gezin. Ze is overbeschermend, maar tevens ook ontzettend veeleisend ten opzichte van haar kinderen – vooral dochter Anita lijkt in de ogen van Maj maar weinig goed te kunnen doen. Ze wil het beste voor ze, maar vooral dat wat in haar (beperkte) wereld 'het beste' is, en aan haar conservatieve verwachtingen voldoet. Dit komt mooi naar voren in een scene waarin Maj wil dat Anita, die negen maanden zwanger is, de ramen lapt, zodat ze het tegen Kerst, als de baby er is, kan overslaan:

[...] Maj wil alleen maar behulpzaam zijn. Haar bijstaan met kennis.[...] Enigszins schoorvoetend krijgt ze Anita aan het werk. Het is echt geen noemenswaardig karwij als de ramen zo nieuw zijn! Raamlijsten, vensterbanken, knoppen – nergens aangekoekt vuil. En wat een praktische ventilatieluiken! Is ze nu aan het mokken? Haalt luidruchtig adem als ze van de houten stoel afstapt – jullie moeten een keukentrapje aanschaffen – vraag Ola of hij er eentje koopt. [...] Maj staat in elk geval onder aan het raam en probeert vlekken te zien die Anita mist. Heb je het zo zwaar, zegt Maj als Anita haar ogen sluit en opnieuw naar adem hapt. Het lijkt enigszins gespeeld. Als de baby er is, is het bijna onmogelijk voor Anita om ramen te lappen. Het is toch fijn voor haar om het gedaan te hebben? [...] Een beetje streperig is de ruit wel. (p.443)

Maj is extreem kritisch ten opzichte van anderen, maar zelf is ze ontzettend onzeker en heeft ze een totaal gebrek aan zelfvertrouwen. Op knappe wijze legt Kristina Sandberg in *Leven tot elke prijs* Maj's tekortkomingen bloot, maar laat daarnaast zien dat Maj ook slachtoffer is van de situatie waarin ze terechtgekomen is.

Maj heeft erg veel moeite met de veranderde tijd waarin ook meisjes aan de universiteit studeren en het huisvrouwenbestaan geen vanzelfsprekendheid meer is – is haar inzet als huisvrouw dan helemaal niets waard? Vooral wanneer Tomas en Maj door financiële problemen steeds verder van het vertrouwde middenklassebestaan komen te staan en ook Maj weer noodgedwongen buitenshuis aan het werk moet om de eindjes aan elkaar te kunnen blijven knopen, overheerst deze gedachte.

Maar ervaart ze het niet als enigszins beschamend dat de verrichte taken in de stomerij als het nut van haar leven en haar belangrijkste prestatie gelden, terwijl de jaren thuis als een suf intermezzo worden beschouwd? Of heeft de politica Nancy Eriksson iets gemist in haar onderzoek naar de visie van de samenleving op de huisvrouw? Een moeder moet toch nog altijd haar kleintjes verzorgen in het beschermde hoekje van haar thuis, en pas aan het werk gaan als ze wat groter zijn? Zo veel strikken waarin een huisvrouw vast kan komen te zitten. Hoe moet je haar economische waarde berekenen - of is ze louter verlies? (p. 412)

Kristina Sandberg wekt begrip voor Maj's situatie, voor die van de huisvrouwen uit de tweede helft van de vorige eeuw die zich schikten naar hun situatie en wier harde huishoudelijke werk niet gezien werd, maar als een vanzelfsprekendheid werd beschouwd. Maj's extreme onzekerheid, haar jaloezie en haar minachting tegenover mensen wier huishouden minder smetvrij is dan dat van haar, maken haar niet direct tot het meest sympathieke personage, maar daar gaat het ook niet om. *"Mensen hoeven niet van je te houden, Maj, maar ze moeten je wel de ruimte geven om te bestaan"* (p. 23), zegt ook de vertelster op een van de momenten dat deze in het verhaal inbreekt.

Soms werkt Maj op je zenuwen, het aantal bijpersonen dat de revue passeert is veel te hoog waardoor je in de wirwar van namen niet altijd meer weet wie wie is, en de veelvuldige minutieus beschreven huishoudelijke beslommingen zijn niet altijd even interessant, maar toch blijft Kristina Sandberg boeien en slaagt ze er met *Leven tot elke prijs* in om een warm en respectvol portret te schetsen van een huisvrouw in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw. Van een vrouw die zich te midden van alle dramatiek en onzekerheid toch ook gewoon weer de vraag stelt wat voor eten er die avond op tafel moet komen..

Uitgeverij	Nieuw Amsterdam, 2015
Pagina's	479
Vertaald	uit het Zweeds door Jasper Popma en Wendy Prins (<i>Liv till varje pris</i>)
ISBN	978 9046 819 159

Recensie door Kyra, april 2016